

Tegnsystem på data:

DagligSpråk

verdifulle hjelpemiddel for flere enn man aner

«Det var en gang....» - Det er fristende å bruke en eventyr-fortelling som innledning til denne artikkelen. For «eventyret» det her er snakk om, er hentet fra virkeligheten. Og alle gode eventyr-historier ender som regel godt.

Programskaperen Asgeir Høgli.

Man kan si at livet har blitt snudd opp-ned - til det bedre - for enkelte mennesker etter at de tok i bruk et enkelt hjelpemiddel via en datamaskin.

I vårt velutviklede land finner vi personer (enten de er døve eller hørende) som ikke kan lese eller skrive. Noen har rett og slett ikke evnen til å tilegne seg det norske språket på vanlig måte.

Det offentlige prøver å tilrettelegge forholdene best mulig for det enkelte mennesket, for å bedre deres evne til å fungere i dagliglivets gjøremål.

Det har vært utviklet «mye rart» på det tekniske området. Men det er ikke alltid slik at hjelpemidlene passer for den enkelte. Noen trenger skreddersydde løsninger.

Når man ikke kan lese eller skrive, måtte man ty til andre løsninger. Andre kommunikasjonsformer. Da er det nærliggende å tro at man trenger å se et språk.

To års arbeid

Asgeir Høgli hadde en døv sønn, som manglet viljestyrt kontroll med armer og hender på grunn av en kraftig cerebral parese. Men det måtte finnes en mulighet til å kommunisere med sønnen, mente han.

Sønnen Aslak kunne ikke bruke tastaturet på vanlig måte, så da måtte «inntastingen» gjøres på en spesiell måte.

Asgeir Høgli fikk en ide, og ga seg

selv to år til å utvikle et program. Det var i 1986. Det ble mye kvelds- og nattejobbing.

Og han klarte det!

Sønnen Aslak, som da var ti år gammel, kom til å ha stor nytte av programmet som faren hadde laget. Ved hjelp av en spesiallaget hakebryter kunne han velge ut de ønskede tegnene og symbolene, og han laget enkle setninger for det han vilde si. (Sønnen døde i april 1995.)

Stadige forbedringer

Det var slik det begynte. Viljen til å finne en løsning på kommunikasjonsproblemer mellom mennesker gjorde at Asgeir Høgli aldri ga opp. Det var ikke spørsmål om det finnes mulige løsninger. Det var heller en konstatering av at det finnes mulige løsninger, og at det kunne lages med tilgjengelige midler og utstyr. Spørsmålet var bare: Hva og hvordan!

Det nå Windows-baserte programmet, som heter DagligSpråk, er blitt bedre og bedre med årene. For det dukker stadig opp forslag og ideer til forbedringer, som Asgeir Høgli tar seriøst og legger inn i programmet.

Han hadde laget et program, som andre også kan ha god nytte av. Derfor fikk han dannet seg et bilde av alternative løsninger på betjeningssiden. Man kan nå velge om man vil bruke tastaturet, om man vil bruke musen, om man nesten bare rekker å trykke på mellomromstasten eller noe annet.

Tegn-illustrasjonene viktig

I et intervju med rektor Sissel E. Johnsen ved Stryn Vaksenopplærings-senter forteller hun at tegn-illustrasjonene i DagligSpråk - og mulighetene omkring bruk av programmet - var noe de var på jakt etter, og som de endelig fant til slutt!

Også faren til en døv sønn i Nord-Norge beretter i et intervju at nå endelig lyktes det å skape et godt kommunikasjonsforhold til sønnen. Det sies så sterkt som at: «DagligSpråk var som en åpenbaring for vår sønn, ja som en nøkkel til en tidligere stengt dør.»

Tegn til norske ord

Tegn-illustrasjonene i DagligSpråk er utelukkende basert på tegn til norske ord. Personer som ikke vanker i døvemiljøet, men som er avhengig av visuell kommunikasjon, ser på tegn til norske ord som et revolusjonerende virkemiddel i kommunikasjon mellom dem og de andre i sin kontaktkrets.

DagligSpråk er godkjent som teknisk hjelpemiddel. Det er blitt innkjøpt til flere brukere gjennom Hjelpemiddelsentralen. Likeså har en del barnehager, skoler og kompetansesentra kjøpt programmet.

Av Rune Anda, DT

Rektor Sissel E. Johnsen:

- Endelig et dataprogram som automatisk får fram tegn når vi skriver ordene!

For oss er det avgjørende viktig med tegnillustrasjoner når man skal kommunisere skriftlig med de av våre elever som ikke kan lese. Det var derfor tegnillustrasjonene som var avgjørende for at vi kjøpte programmet DagligSpråk, og for at vi finner det tjenlig, sier rektor Sissel E. Johnsen ved Stryn Vaksenopplæringscenter.

Tegnspråk med psykisk utviklingshemmede

Stryn Vaksenopplæringscenter så nytten av det å kommunisere med tegnspråk, for noen av de psykisk utviklingshemmede. Det er spesielt verdifullt overfor personer som ikke har ekspressivt språk (verbalt språk). De hører, men de prater ikke. I slike tilfeller bruker man tegnspråk, eller tegn til tale. Derfor startet senteret med tegnspråkkurs for personalet rundt 1990.

- Vi har ellers vært på jakt etter et dataprogram der en kunne skrive ord, og få opp tegn på skjermen, forteller rektor Sissel E. Johnsen.

- Da vi hadde noen få bøker med tegnspråkillustrasjoner, ringte jeg og tok kontakt med Døves Forlag AS. Forlaget kjente da ikke til at det fantes tegnspråk på data, slik jeg skisserte det. Da var det i grunnen veldig vanskelig å komme til rette instans, sier Sissel E. Johnsen, som mener at det er behov for en instans som har oversikt over alt som har

med tegnspråk å gjøre, enten det er på data eller noe annet. Også når det gjelder psykisk utviklingshemmede.

DagligSpråk - et funn

Før sommerferien 1996 hadde skolen DagligSpråk til utprøving. Man fant da ut at det var akkurat et slikt program skolen hadde vært på jakt etter, men som de hittil ikke hadde sett i bruk.

- Hvordan fant dere fram til programmet?

- Etter en del telefonrunder, havnet vi til slutt hos Søreide kompetansesenter på Sandane som fortalte oss om et dataprogram som vi muligens var ute etter. Og det var DagligSpråk de siktet til.

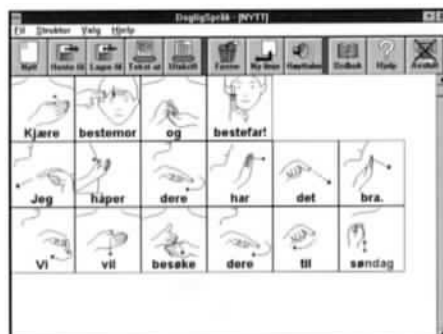
- Hvilke framskritt har programmet gitt eleven(e)?

- Det er vist betydelig forbedring i kommunikasjon mellom den aktuelle eleven og andre ved hjelp av programmet. Eleven vedlikeholder og utvikler språket.

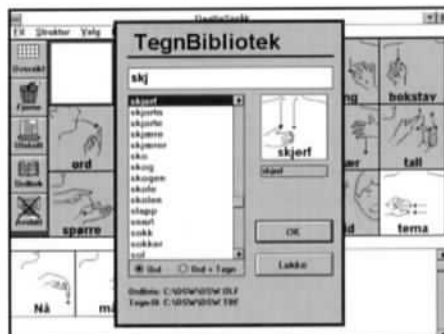
Lærer tegn underveis

- Det blir brukt hovedsakelig med en elev, og det er en metodisk hjelp for læreren. Læreren er blitt dyktiggjort som tegnspråkunderviser, og det er også viktig, for vi er jo et voksenopplæringscenter som har et bredt spekter av psykisk utviklingshemming. Lærerne har lært seg tegnspråk underveis, og de bruker programmet til å lage små historier ut av et bilde. Med andre ord: Man lager undervisningsmaterieell på den måten. Eleven er svært glad i denne tegnspråkpermen sin. Det er en fin øvelse, og eleven får øvelse i å bruke tegnspråk. Han opplever også glede ved å «lese» en tekst, han ser ordene.

Det har vært tegnspråkkurs for personalet ved Stryn Vaksenopplæringscenter. Blant annet ble heftet «Kommunikasjon med tegn» benyttet. Personalet skifter, og det er alltid behov for å videreutvikle det som en lærer på kurs.

Du skriver fortløpende, ord for ord, og tegnillustrasjonene dukker automatisk opp i rutene etterhvert. Skriver du ord som ikke finnes i DagligSpråk, kommer håndalfabetet av ordets første bokstav fram i steden. Men det er planer om å utvide ordlisten med enda flere tegn.

Elektronisk tegnordbok: Den som har behov for raskt å finne ut hvordan en kan uttrykke et bestemt ord/begrep ved hjelp av tegn, kan slå opp i «TegnBiblioteket» - et svært praktisk hjelpemiddel for alle som trenger å «friske opp» tegnspråkkunnskapene.

Skriftlige tegn-hilsener

Asgeir Høgli sier at programmet er i kontinuerlig utvikling. Pr. i dag har programmet under 1.000 tegn. Det er en enkel sak å utvide til flere tegn. De tegnene som ligger inne, har Asgeir Høgli selv tegnet på grunnlag av tegn-illustrasjonene fra en del av Aschehougs barnebøker, som ble utgitt for en del år siden. Tegningene måtte han ordne slik at de passer inn i rutene.

Man kan med andre ord printe ut brev i form av tegn-illustrasjoner (valgfritt med eller uten ord). Kan det være en ide å brevveksle på den måten? Forstår man ikke ordet, kan kanskje tegn-illustrasjon være til god hjelp?

DagligSpråk bryter barrieren!

Kommunikasjon begge veier

Ken Håvard Knudsen

Svein Ståle Knudsen har en døv sønn på 19 år. Han heter Ken Håvard Knudsen, og er fra Sandnessjøen. I tillegg til døvheten, har han en sykdom som i dag heter Mohr-Tranebjærg Syndrom, sammen med store lese- og skrivevansker. Her forteller faren hva dataprogrammet DagligSpråk har betydd.

Brukes daglig

Før Ken Håvard fikk DagligSpråk, tegnet han bilder av det han ønsket å formidle, for så å sende dette på telefaks til oss på arbeid. Ønsket han en Cola, så tegnet han en Cola-flaske, forteller Svein Ståle Knudsen.

Sønnen har gått ved Alstahaug Videregående skole for hørende, siden han sluttet ved Møller Kompetansesenter på Heimdal. Det har heller vært dårlig med norsk innlæring ved den hørende skolen, inntil DagligSpråk kom inn i hans hverdag ved skolen og i hjemmet. Er det noe vi ønsker å forklare Ken Håvard, så går dette på DagligSpråk, som brukes daglig.

- Hvordan anser dere viktigheten av å ha tegnillustrasjoner med i forhold til bare teksten?

- DagligSpråk har både ord og tegn, og det ses på fra vår side, som avgjørende for sammensetningen av setninger han ønsker å formidle til oss. Uten tegnillustrasjoner hadde DagligSpråk vært uten mening i hans tilfelle.

Store problemer

- Vi anskaffet oss en prøve på DagligSpråk i fjor en gang, forteller Svein Ståle Knudsen. - Men vi har vært klar over at dette programmet var i emning hos Asgeir Høgli i Skien for ca to år siden.

- Hva var grunnen til å gå til anskaffelse av programmet?

- I samtalen med Asgeir Høgli, fikk jeg en enkel informasjon om hvordan det framtidige programmet, DagligSpråk, kom til å fungere når dette ble ferdig. Jeg ble henrykt ved tanken på at det kunne bli et gjennombrudd for vår sønn, Ken Håvard, da han hadde et meget godt forhold til Norsk Tegn-Ordbok, med 4.592 ord/tegn-bilder, som ble brukt på internettet og i hjemmet med godt resultat, for å bli forstått begge veier.

- Møller kompetansesenter klarte ikke å lære vår sønn å lese og skrive på de 9 årene han var ved denne skolen.

- Ken Håvard protesterte sammen med flere andre elever på Møller Kompetansesenter da disse innførte *Døves eget tegnspråk*, uten hensyn til det problem vår sønn hadde med norsk muntlig og skriftlig. På heltid skulle vi lære *Døves kulturelle språk*. Da dette for Ken Håvard og oss foreldre ble et helt nytt språk, ble han med flere tapere både psykisk og fysisk. Det var heller ikke noe unntak for oss foreldre, som fra før hadde store problemer med innlæringen.

Knekker lesekode

- Det ble nevnt at din sønn nå klarer å «knekke lesekode». Hva menes med det?

- Det å knekke en lesekode er å kunne bruke flere ord i sammenheng, i motsetning til før, da det

gikk på enkle ord som eksempel bil, båt, fly, hjemme og sykkel m.m.. Uten ekspertise på døvespråk og tegn klarte Alstahaug Videregående skole med lærer Toril Svensen, sammen med Hilde Skjevelnes, å knekke denne lesekode mens de hadde DagligSpråk på prøve noen måneder.

Så nå skriver han beskjeder til oss uten tegninger, sendt på telefaks. Som for eksempel: «Jeg skal sykle på tur». Lærerne sa at DagligSpråk var som en åpenbaring for vår sønn, ja som en nøkkel til en tidligere stengt dør, og denne holdning til den nye fremgangsmåten for innlæring deler vi med dem som foreldre.

- Hva har DagligSpråk betydd for din sønn?

- Enormt, enormt. Syndromet til vår sønn medfører at han blir blind, uten at vi vet når dette setter inn. Så det å lære norsk er avgjørende for om han skal kommunisere med omverden taktilt (berøring) i fremtiden. Har vært på Eikholt i Drammen en gang tidligere for opplæring i taktilt tegnspråk.

- Ken Håvard har gjennom Alstahaug trygdekontor og Hjelpemiddelcentralen i Bodø blitt tildelt programmet, som kan bli meget brukervennlig, når små feil lukes ut, som jeg har den beste tro på at Asgeir Høgli mestrer, med slike kunnskaper han har vist med sitt program, sier Svein Ståle Knudsen.

Skreddersydd

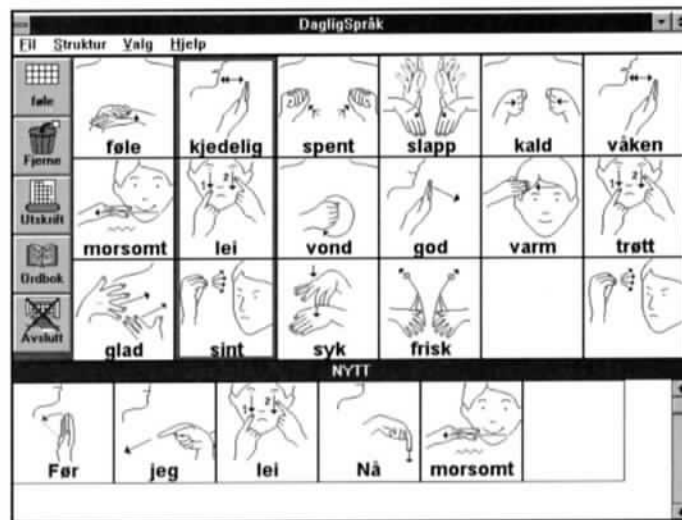
Det er lett å se at Asgeir Høgli har vært nøye med arbeidet sitt, og at han har tatt mange hensyn under utvikling av programmet. Det er den enkelte brukeren han har satt i fokus. Programmet skal kunne tilpasses hver enkelt bruker.

For de som har problemer med å bevege hånden omkring tastaturet, er det mulig bare med for eksempel mellomromstasten å lage setninger! Markøren i rød ramme forflytter seg langsomt på skjermen, fra tegngruppe til tegngruppe. Taster man på mellomrommet, så er en tegngruppe valgt, og flere tegn under den gruppen dukker opp på skjermen (for eksempel tegngruppen «person» har tegn for «jeg», «du», «gutt», «jente», «mamma», «pappa», «venn»

osv.). Ramme-markøren forflytter seg videre, og når den kommer til det tegnet/ordet man ønsker å bruke, så trykker man på mellomromstas-

ten, og tegnet/ordet kommer fram på «tekstbehandlingen».

Man kan velge om man vil bruke mus, piltast, inntasting eller noe annet.

DagligSpråk

* DagligSpråk kan fungere som et tekstbehandlingsprogram som henter inn tegn-illustrasjoner til hvert enkelt ord du skriver. Resultatet kan lagres som tekstfil på diskett, eller skrives ut med eller uten tegn-illustrasjoner, i ønsket størrelse.

* Med DagligSpråk kan du skrive brev eller lekser med tastaturet, og du får utskrift med tegn-illustrasjoner til hvert ord.

* Programmet har også mulighet for ordprediksjon. Dette gir en god skrivehjelp, ved at du får fram et forslag til fullføring av påbegynt ord etter hvert som du skriver. Det foreslåtte ordet vises med tilhørende tegn-illustrasjon, slik at det blir enkelt å avgjøre om det er riktig ord som blir foreslått. Dette er en enestående hjelp i lese- og skriveopplæringen for døve og andre tegnbrukere. Hvilke ord (tegn) som blir foreslått, kan du tilpasse selv, etter eget ønske.

* Mange førskolelærere, lærere, foreldre og andre, kan nå raskt lage egne fortellinger, beskjeder eller enkelt-ord som kan «leses» av barn som ikke kan lese! «Tegn-teksten» kan også for eksempel skrives ut på selvklebende etikett-ark. Benytt ulike størrelser i forskjellige sammenhenger. Et unikt redskap for den kreative!

* Målet er kommunikasjon. Og det er mange som har erfart hvor nyttig tegn kan være for å styrke kommunikasjonen. Kanskje er DagligSpråk det nærmeste vi i dag kan komme «skriftlig tegnspråk?»

* Brukerne av DagligSpråk får en brukermanual i ringperm med ca 90 godt organiserte sider. Språket er lett å lese. Man får en grei forklaring på hvordan man kan bruke programmet.